

УДК 336.14

Мацедонська Н.В.*кандидат економічних наук,**доцент кафедри фінансів та кредиту**Вінницького навчально-наукового інституту економіки
Тернопільського національного економічного університету***ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНИМ ДЕФІЦИТОМ****FOREIGN EXPERIENCE OF BUDGET DEFICIT MANAGEMENT****АНОТАЦІЯ**

Статтю присвячено проблемам дефіциту бюджету та забезпеченню його ефективності управління. Виявлено особливості та причини виникнення дефіциту бюджету в Україні. Досліджено шляхи подолання бюджетного дефіциту в розвинених країнах світу та запропоновано підходи щодо збалансування державного бюджету України.

Ключові слова: державний бюджет, дефіцит бюджету, управління бюджетним дефіцитом, збалансованість бюджету, фінансова політика.

АННОТАЦІЯ

Статья посвящена проблемам дефицита бюджета и обеспечению его эффективности управления. Выявлены особенности и причины возникновения дефицита бюджета в Украине. Исследованы пути преодоления бюджетного дефицита в развитых странах мира и предложены подходы к сбалансированию государственного бюджета Украины.

Ключевые слова: государственный бюджет, дефицит бюджета, управление бюджетным дефицитом, сбалансирование бюджета, финансовая политика.

ANNOTATION

Article deals with the problems of the budget deficit and ensuring its effective management. It reveals the features and causes of the deficit in Ukraine. Author investigates ways to overcome the budget deficit in developed countries and suggests approaches to balancing the state budget of Ukraine.

Keywords: state budget, deficit of budget, budget deficit management, budget balancing, financial policy.

Постановка проблеми. Формування економічних свобод та зваженого соціально-економічного і політичного розвитку є необхідним атрибутом соціально спрямованої та демократичної держави. Втілення у життя зазначених вимог неодмінно потребує значних фінансових ресурсів та виваженого підходу до формування національних пріоритетів. Непослідовність у проведенні соціально-економічних змін, перманентні політичні протиріччя й несприятлива економічна кон'юнктура загострили проблеми у системі державних фінансів України. У свою чергу економічні труднощі спричинили існування бюджетного дефіциту, які призвели до виникнення різноманітних фінансових та соціальних ефектів. Також в умовах дефіцитності бюджету уряд не запропонував адекватної до вимог часу стратегії розвитку національної економіки. Неefективний механізм залучення позик як джерела фінансування дефіциту та непродуктивне їх використання призвели до стрімкого зростання боргу і концентрації платежів щодо його обслуговування. Тому на сучасному етапі розвитку української економіки

вирішення проблеми дефіциту бюджету та забезпечення його ефективності управління набуває особливої актуальності.

На наш погляд, ефективний менеджмент дефіциту бюджету та збалансована боргова політика можуть забезпечити міцне підґрунтя для неухильного економічного поступу та здійснення глибоких структурних соціально-економічних перетворень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблемних аспектів бюджетного дефіциту присвячені праці українських вчених: В. Андрущенко, О. Барановського, О. Василюка, Т. Вахненко, В. Гейця, Л. Гладченко, А. Даниленка, В. Дем'янишина, М. Єрмошенка, О. Заруби, В. Кудряшова, І. Луніної, В. Опаріна, К. Павлюк, Ю. Пасічника, М. Савлука, В. Суторміної, В. Федосова, О. Фрадинського, В. Шевчука, С. Юрія й ін. Так, зокрема професор С. Юрій, більше уваги приділяє саме стану та напрямам зменшення державної заборгованості, а науковець О. Василюк, вивчаючи питання бюджетної незбалансованості, лише приводить певні напрями для забезпечення зростання доходів та скорочення бюджетних видатків. Інший вітчизняний вчений О. Барановський фокусує увагу на доцільності вирішення проблеми дефіциту бюджету в контексті запобігання та протидії фінансовим кризам.

Серед зарубіжних дослідників, варто відзначити роботи Ш. Бланкарта, Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, Б. Гербера, Е. Кардосо, Дж. Кейнса, Дж. Копітца, Дж. Левіна, А. Лернера, Р. Мастрейва, У. Олівера, Д. Патінкіна, А. Премчанда, К. Родрігеса, П. Самуельсона, Дж. Стігліца, В. Танзі, М. Фрідмена, Ф. Хайека, Дж. Хікса, Й. Шумпетера та ін.

У процесі закладення теоретичних і практичних основ державних фінансів вітчизняні та зарубіжні вчені-економісти розробили підходи до обґрунтування сутності незбалансованості бюджету держави. Однак потребує подальшого дослідження проблема управління бюджетним дефіцитом з урахуванням світового досвіду.

Постановка завдання. Метою статті є дослідити шляхи подолання бюджетного дефіциту в економічно-розвинених країнах світу та запропонувати підходи до управління дефіцитом державного бюджету України.

Виклад основного матеріалу дослідження. З перших днів державної незалежності особливо актуальною для України постає проблема нестачі необхідних фінансових ресурсів та недостатньо ефективного бюджетного менеджменту. Саме це є вагомою причиною існування дефіциту бюджету та постійного залучення державою кредитних ресурсів для забезпечення власних функцій. У результаті цього хронічні бюджетні дефіцити та збільшення обсягів урядових позик зумовили необхідність формування обґрунтованої системи управління бюджетним дефіцитом.

Одними з проблем сучасної України є превалювання політики над економікою та перманентна боротьба суб'єктів політичних відносин, що постійно намагаються перерозподілити між собою сфери впливу, владу та економічні ресурси. Перебуваючи у постійному протистоянні та невизначеності, жоден уряд чи політична сила навіть не намагалися здійснити комплекс необхідних економічних та політико-правових реформ, особливо непопулярних, хоча й таких необхідних. Керуючись політичною доцільністю та беручи на озброєння соціально-економічний популізм, провідні політичні гравці лише прикриваються необхідністю проведення ефективних реформ, прикриваючи їх вирішенням власних інтересів.

Як засвідчує практика бюджетного процесу в Україні, державний бюджет постійно стає похідною від індивідуалістичних міркувань та від безвідповідальності основних політичних гравців, що порушує з року в рік питання бюджетної ліквідності та припустимого обсягу дефіциту. Саме тому виникає необхідність забезпечення стабільної роботи виконавчої та законодавчої гілок влади в Україні. Лише за таких обставин можна втілити у життя ефективну систему управління бюджетним дефіцитом [1, с. 90].

Отже, в Україні бюджетний дефіцит набув хронічного характеру та спричинив погіршення стабільності державних фінансів. Дефіцит бюджету впливає на скорочення обсягу заощаджень фізичних і юридичних осіб у загальнонаціональному масштабі, яке обумовлює зростання відсоткової ставки та зменшення доступу приватного сектора до кредитних ресурсів. Наслідком цього є підвищення обмінного курсу національної валюти, що спричиняє зменшення експорту і збільшення імпорту, зростає рівень інфляції. Такий стан зумовлює дефіцит платіжного балансу, а довгостроковим ефектом є спад інвестиційної діяльності та скорочення іноземних інвестицій.

Девальвація курсу національної валюти призводить до зростання сум сплачених відсотків за борговими зобов'язаннями, а отже, провокує збільшення видатків бюджету та його дефіциту. Наприклад, зниження курсу української валюти у 1999 р. на 52% призвело до збільшення зовнішнього державного боргу на 22 млрд грн, а в 2008 р. – на 31,4 млрд грн. Водночас ревальвація курсу є причиною обмеження експортних

можливостей країни, а отже, не сприяє збільшенню надходжень до бюджету від оподаткування вітчизняного експорту. Прикладом цього є ситуація, що мала місце в 2005 р. та 2008 рр., коли внаслідок необґрунтованої та неочікуваної ревальвації гривні спостерігалось недонадходження коштів до Державного бюджету України та було втрачено конкурентоздатність вітчизняних експортерів [2]. Крім того, зростання курсу національної валюти стримує збільшення індексу цін та зумовлює зменшення надходжень до бюджету від непрямих податків.

Відповідно до зазначеного вище, ефективна фінансова політика повинна базуватися на оптимізації фінансових ресурсів держави та їх ефективному використанні. Прикладом може стати досвід провідних країн світу, у більшості з яких діють фінансові правила, що передбачають незмінні обмеження бюджетних параметрів.

Так, зокрема у Великобританії, застосовують «золоте правило», згідно з яким протягом економічного циклу уряд здійснює запозичення виключно на інвестиційні цілі, а не для фінансування поточних видатків, а також «правило стійкості інвестицій», відповідно до якого відношення чистої величини державного боргу до ВВП протягом економічного циклу має бути стабільним та обумовленим. Натомість, в Японії та Нідерландах часто використовують правило державних фінансів, яке передбачає збалансованість поточних бюджетних доходів і видатків, що на наш погляд, є актуальним і для України. Окрім того, в умовах поглиблення глобальної економічної рецесії, політика держави має орієнтуватися на всебічну підтримку вітчизняного товаровиробника, забезпечення стабільності банківської системи та збалансування грошово-кредитної політики НБУ.

В умовах світової фінансової кризи уряди країн світу намагаються зменшити дефіцити бюджетів до економічно безпечного рівня – 3% ВВП відповідно до Маастрихтських критеріїв (табл. 1).

Для досягнення запланованих рівнів дефіцитів у 2015–2017 рр. країни світу вимушені

Таблиця 1
Очікуваний рівень бюджетного дефіциту в країнах світу (за оцінками МВФ)

Країна	2015 р., %	2017 р., %	Абсолютне відхилення
Японія	6,4	5,2	-0,8
США	5,6	5,4	-0,2
Європейський Союз (в цілому)	2,2	1,0	-1,2
Іспанія	4,8	2,9	-1,9
Словенія	4,1	3,6	-0,5
Великобританія	4,1	1,5	-2,6
Ірландія	3,0	1,7	-1,3
Франція	3,0	1,3	-1,7
Греція	1,9	0,7	-1,2

проводити жорстку бюджетну політику щодо скорочення видатків бюджету, зокрема й соціальних, а також підвищення податкового навантаження на економіку.

Наприклад, французький уряд для скорочення дефіциту у 2015–2017 рр. збільшуватиме податкове навантаження, посилюватиме боротьбу з шахрайством, ухиленням від сплати податків і збільшуватиме надходження до Пенсійного фонду. Бюджет Франції на 2015 р. передбачає скорочення витрат на 15 млрд євро. Також заплановано підвищення податку на додану вартість. За допомогою проведення структурних реформ, які сприятимуть економічному зростанню та збільшенню рівня зайнятості населення, уряд планує скоротити дефіцит бюджету.

План фінансової стабілізації на 2015–2017 рр. пропонує провести економію видатків у сумі 50 млрд євро до 2017 р. для того, щоб привести показник дефіциту бюджету відповідно до загальноєвропейських норм – 3% ВВП – у 2015 р. Економію коштів передбачається проводити за рахунок скорочення видатків на утримання центрального апарату держави – 18 млрд євро, систему соціального захисту та підтримки населення – 11 млрд євро, систему медичного страхування – 10 млрд євро, місцеві бюджети (муніципалітети, департаменти, регіони) – 11 млрд євро.

За рахунок впровадження додаткових податків для домашніх господарств та підприємств планується отримати 3 млрд євро. Зокрема оподаткування десятивідсоткової надбавки до пенсії для французів, що мають троє і більше дітей, дозволить отримати 1,2 млрд євро додатково.

Уряд Іспанії планує скоротити питому вагу державних витрат у ВВП з 44,4% у 2014 р. до 40,1% у 2017 р. У середньостроковому плані уряд скорочуватиме виплати з безробіття та деякі інші соціальні виплати, здійснюватиме пенсійну реформу, реформу ринку праці, впровадить нові спеціальні та екологічні податки.

Німецький уряд планує скоротити витрати бюджету на 2015 р. більш ніж на 5 млрд євро, а саме на охорону здоров'я, соціальну сферу, захист навколишнього середовища, і очікує в 2016 р. на збалансований бюджет.

Американський уряд передбачає у 2015 р. скоротити податкові пільги для великих корпорацій, збільшити оподаткування заможних верств та пом'якшення податкового навантаження для громадян з низьким рівнем доходу. Відміна податкових преференцій для заможних верств та корпорацій дасть змогу залучити до бюджету близько 60 млрд дол. США, зокрема хеджфонди і фонди прямих інвестицій "private equity" відноситимуть свої відсотки від прибутку не до приросту капіталу, а до податку від звичайного прибутку компанії.

У середньостроковій перспективі досягнення зниження федерального дефіциту бюджету досягатиметься за рахунок зменшення федеральних видатків, а решта – завдяки реформі опо-

даткування й економії витрат на обслуговування державного боргу. Так, від реалізації реформи охорони здоров'я додаткові надходження до федерального бюджету до 2019 р. мають скласти 409,2 млрд дол. США, зокрема від скасування пільг зі сплати внесків на медичне страхування – 210,2 млрд дол., від підвищення акцизів на медичне страхування – 32,0 млрд дол., від акцизу на виробників та імпортерів медичного обладнання – 20,0 млрд дол.

У період до 2017 р. у США пропонується збільшити обсяг інвестицій в інфраструктуру, знизити соціальні витрати і підняти податки. Так, особи, які заробляють за рік 1 млн дол. США і більше, будуть сплачувати податок на багатство у розмірі 30% після відрахувань на благодійність і сплати прибуткового податку.

У Великобританії уряд прагне збалансувати бюджет у 2018–2019 рр. за рахунок очікуваного дефіциту бюджету у 2015 р. – 5,3% ВВП. Для досягнення цього у середньостроковій перспективі потрібно:

- поступово скорочувати державні витрати та позики для забезпечення економічної стабільності. Зокрема, передбачається забезпечити щорічний обсяг економії бюджетних коштів в обсязі 1 млрд фунтів стерлінгів шляхом скорочення фінансування державних установ;

- реформувати пенсійну політику країни через впровадження нової формули, прив'язаної до середньої тривалості життя у Великій Британії. Таким чином, пенсійний вік буде поступово збільшено до 69 років, що дозволить скоротити державні витрати на 400 млрд фунтів стерлінгів;

- скоротити бюджетний дефіцит за рахунок забезпечення збалансованої податкової політики. Досягти цю мету планують через посилення контролю за випадками ухилення від сплати податків;

- забезпечити контроль за фінансовою дисципліною за рахунок активізації боротьби з шахрайством та помилками у системах соціальних виплат. Від реалізації цих заходів очікується додатковий прибуток до бюджету обсягом 9 млрд фунтів стерлінгів протягом наступних п'яти років.

Італійський уряд планує скоротити видатки бюджету на 26 млрд євро та продовжувати пенсійну реформу, яка передбачає підвищення з 2018 р. пенсійного віку для жінок до 66 років.

У Чехії державний бюджет на 2015 р. базується на скороченні адміністративних витрат і зростанні інвестицій передусім у транспортну інфраструктуру й утеплення будівель. Дефіцит бюджету планують скоротити на 12 млрд крон – до 100 млрд крон (3,7 млрд євро), що не виходитиме за рамки 3% дефіциту державних фінансів.

Уряд Португалії планує у 2015 р. скоротити бюджетні видатки на 1,4 млрд євро (близько 0,8% ВВП). Економію передбачається здійснити за рахунок скорочення видатків на утриман-

ня центральних апаратів міністерств, скорочення кількості зайнятих у державному секторі економіки, а також підвищити податки на капітал і предмети розкоші, ввести нові податки на фінансові операції.

Тому, на нашу думку, для вирішення дефіцитності бюджету України слід провести ряд заходів, а саме: зменшити видаткову частину бюджету; нарощувати дохідну частину бюджету за рахунок збільшення оподаткування заможних верств та пом'якшення податкового навантаження для громадян з низьким рівнем доходу; посилити контроль за випадками ухилення від сплати податків, тобто провести детінізацію економіки; скоротити кількість зайнятих у державному секторі економіки.

Висновки. Отже, за відсутності реального економічного зростання або при стійкій спадній динаміці економіки відносна величина дефіциту бюджету необмежено збільшуватиметься, тому, зрештою, здійснювати обслуговування державного боргу й неінфляційне фінансування бюджетного дефіциту стане практично неможливо. Фінансування бюджету за рахунок нових

запозичень в обсягах, що відповідатимуть реальним можливостям України, доцільно проводити з огляду на мінімізацію їхньої вартості та утримання боргу в економічно безпечних межах. Превалювання політичних інтересів над економічною доцільністю у прийнятті важливих рішень у сфері макроекономічної політики не дає змоги гармонійно поєднати інтереси громадян, держави і суб'єктів економічної діяльності з метою забезпечення загального економічного розвитку та з урахуванням соціально-економічних реалій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мацедонська Н.В. Проблема дефіциту бюджету України та шляхи його збалансування / Н.В. Мацедонська, В.К. Вовк // Ефективна економіка та менеджмент: теорія і практика : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 14–15 листопада 2014 р.). – Дніпропетровськ: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 89–92.
2. Звіт про виконання державного бюджету за 2013 рік [Електронний ресурс] // Міністерство фінансів України. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/file/link/397467/file>.